Economische en industrieele oorlogsvoorbereiding.

DOOR

D. VAN DEN BERG,

Kapitein der Genie, Leeraar aan de Hoogere Krijgsschool.

(Vervolg van blz. 633.)

De hiervóór reeds genoemde Generaal Serrigny, in 1922 gesteld aan het hoofd van het algemeen secretariaat van den Franschen Conseil supérieur de la défense nationale, achtte een tijdsverloop van 3 à 5 jaar noodig om het programma, hetwelk men zich in Frankrijk op dat tijdstip dacht, te verwezenlijken en was van meening, dat „une génération s'écoulera avant que soit pleinement entrée dans nos „moeurs l'organisation de la mobilisation nationale".

Het spoedig op grondige wijze ter hand nemen van het onderwerpelijke vraagstuk is derhalve ook voor ons een nationaal belang van de eerste orde.

Zooals uit het vorenstaande alreeds zal zijn gebleken, zal die voorbereiding moeten betreffen vraagstukken van personeelen, van materieelen en van financieelen aard, terwijl het vraagstuk ook eene moreele zijde heeft en ten slotte nog het organisatorische gedeelte daarvan de aandacht vraagt. Wij zullen deze hierna achtereenvolgens aan eene nadere beschouwing onderwerpen. [1])

A. Het personeelvraagstuk.

Het ligt voor de hand, dat de ideaaltoestand zou zijn, indien men alle personen, die werkzaam zijn in of noodig zijn voor de uitbreiding van eenigerlei bedrijf, hetwelk voor de nationale verdediging van belang is, in oorlogstijd daarin werkzaam zou kunnen laten of stellen. Maar het is evenzeer duidelijk, dat de belangen van het leger eene dergelijke regeling te eenenmale onmogelijk maken.

Vóór 1914 bewogen in het algemeen de stelsels van legervorming zich juist in de richting van het tegenovergestelde uiterste, n.l. van den algemeenen militairen dienstplicht in den ruimsten zin van het woord — bij volledige doorvoering waarvan voor het economische en industrieele aandeel in de oorlogvoering slechts mannen boven den dienstplichtigen leeftijd en vrouwen beschikbaar zouden blijven en in stede van eene industrieele mobilisatie een toestand van volledige industrieele desorganisatie zou intreden.

Men heeft dan ook tijdens den wereldoorlog in de oorlogvoerende rijken slechts in de behoefte aan personeel buiten het leger kunnen

[1]) Ter vergemakkelijking van het overzicht hebben wij daarin de punten, welke in hoofdzaken het programma voor deze oorlogsvoorbereiding aangeven, gespatieerd.

voorzien, door wat wel is genoemd eene „gedeeltelijke militaire demobilisatie". Zoo waren b.v. in Frankrijk op het tijdstip van den wapenstilstand ten dienste van de oorlogsindustrie werkzaam 1.703.384 personen, waarvan 494.181 militairen, zijnde omstreeks $^1/_6$ gedeelte van het aantal van rond 2.845.000, die in de strijdende legers waren gemobiliseerd. Voegt men bij eerstgenoemd getal nog de 424.994 valide burgers, die mede in de oorlogsindustrie arbeidden, dan komt men tot een totaal van bijna 920.000 valide mannen in het industrieele leger, d.i. $\pm$ $^1/_3$ van het aantal strijdenden (Europeanen). Eene dergelijke verhouding zou, indien zij vóór 1914 aldus ware vastgesteld, toentertijd zeker zijn aangemerkt als strijdig met een oordeelkundig gebruik der beschikbare krachten; zij werd echter door het gewijzigde karakter der oorlogvoering noodzakelijk en zal ook in de toekomst in dien geest uitvallen.

Want waar tegenwoordig, zooals 31 zegt, „le front de combat n'est „que l'avant-garde de la nation armée", zal tusschen de beide hiervóór genoemde, uiterste stelsels een middenweg moeten worden gekozen zoodanig, dat niet alleen het leger behoorlijk op kracht wordt gehouden, doch dat ook de goede gang van zaken in de fabrieken en bedrijven, welker werkzaamheid voor de oorlogvoering van belang moet worden geacht, verzekerd is.

Daartoe zal als het ware een economische en industrieele landstorm moeten worden gemobiliseerd.

Het in de betrokken fabrieken en bedrijven werkzame personeel zal in vredestijd moeten worden geregistreerd en de dienstplichtigen onder hen, die voor de behoorlijke werking daarvan onmisbaar zijn te achten en in wier vervanging niet op andere wijze kan worden voorzien, zullen van opkomst onder de wapenen moeten worden vrijgesteld op denzelfden voet, als thans b.v. reeds voor dienstplichtig spoorwegpersoneel het geval is.

Vastgesteld zal derhalve ook moeten worden, welke dienstplichtigen tot de bedoelde categorie moeten worden gerekend en wettelijke of andere voorzieningen zullen moeten worden getroffen, die het niet alleen mogelijk maken, hen in hun vredesbetrekking werkzaam te doen blijven, doch die hen daartoe ook verplichten.

In dezen zin, zij het ook met de grootst mogelijke beperking, is deze aangelegenheid b.v. geregeld in de jongste Fransche wetten, volgens welke ten behoeve van den arbeid in het binnenland in het algemeen slechts de mannen van 40—50-jarigen leeftijd worden gemobiliseerd, doch die toelaten, dat op zeer beperkte schaal van de diensten van enkele bepaaldelijk onmisbare technici, tot de jongere lichtingen behoorende, wordt gebruik gemaakt.

Daarbij zal voorts eenerzijds moeten worden nagegaan, welk personeel in aanmerking komt om te worden weggeroe-

pen uit de inrichting, waar het in vredestijd werkzaam is, ten einde te worden te werk gesteld in een of ander meer gecentraliseerd bedrijf der oorlogsindustrie, bij welke aanwijzing dan zooveel doenlijk rekening moet worden gehouden met de woonplaats van dat personeel, zoowel om moeilijkheden met betrekking tot onderdak brengen en verpleging te ontgaan, als om de daaruit voortvloeiende geldelijke onkosten tot het minst mogelijke te beperken.

Anderzijds zal voor dit personeel de overgang naar eene andere inrichting of bedrijf van de goedkeuring der overheid dienen te worden afhankelijk gesteld.

Dit voor wat betreft het in gewone omstandigheden in de betrokken fabrieken en bedrijven werkzame personeel.

Gelet op de gevorderde groote uitbreiding van het productievermogen zullen voorts maatregelen moeten worden voorbereid, om met behulp van personeel, hetwelk niet militair-dienstplichtig is — met inbegrip van vrouwelijke arbeidskrachten en zoo noodig van kinderarbeid — de exploitatie van de verschillende daarvoor in aanmerking komende inrichtingen te waarborgen.

In de eerste plaats zullen daartoe de daarin werkzame, niet-dienstplichtige arbeiders door wettelijke voorschriften moeten kunnen worden genoopt in hun vredeswerkkring te werk te blijven. In dien gedachtengang behelst b.v. de Finsche militaire wet van 1919 de bepaling, dat de dienstplicht in oorlogstijd zich ook uitstrekt tot de verplichting om alle met de verdediging verband houdende werkzaamheden te verrichten, als versterkingsarbeid, diensten bij het verkeerswezen, enz. Met eene overeenkomstige bepaling van nòg eenigszins wijder strekking zouden alreeds dadelijk al onze buitengewone dienstplichtigen, voor zooveel daarvoor noodig, voor het „arbeidsleger'' zijn gewonnen.

Om echter zoo min mogelijk krachten aan het strijdende leger te onttrekken, voorts ten aanzien van de mannen een zoo ruim mogelijk gebied te bestrijken, en tevens daarin de vrouwen te betrekken, zou het wenschelijker voorkomen om voor de ter zake vast te stellen regeling tot grondslag te nemen het in 1918 door de regeering aanhangig gemaakte, doch niet in behandeling gekomen wetsontwerp betreffende den burgerlijken dienstplicht, waardoor — aannemende dat de buitengewone dienstplichtigen in oorlogstijd alsnog militair zullen worden afgericht — tot zekere leeftijdsgrens in dienst van de economische en industrieele oorlogvoering zouden worden gesteld alle mannen boven den militair-dienstplichtigen leeftijd, de militair-ongeschikt verklaarden, en de vrouwen.

Bedoeld wetsontwerp beoogde, volgens de omschrijving in de betrekkelijke stukken, om voor geval ons land in den oorlog betrokken

mocht geraken, de beschikking te verkrijgen over alle voorhanden krachten, voor welke burgerlijke werkzaamheden ook, en om aan de regeering de bevoegdheid te verschaffen om allen, wier werkzaamheid door het landsbelang zou worden gevorderd, te kunnen verplichten die werkzaamheid voort te zetten met terzijdestelling van alle grieven en van elk geschil. Steunende op de artikelen 180 en 181 van de Grondwet, wilde dat wetsontwerp den burgerlijken dienstplicht invoeren voor alle mannelijke Nederlanders en alle ongehuwde kinderlooze Nederlandsche vrouwen[1]) binnen het Rijk in Europa, die den leeftijd van 17 jaar bereikt, doch dien van 60 nog niet overschreden hadden, en niet in werkelijken militairen dienst waren. Daarbij werden geacht, reeds burgerlijken dienstplicht te verrichten zij, die in dienst waren van eenig publiekrechtelijk lichaam; zij, die werkzaam waren in bedrijven, die voor de landsverdediging of voor de volkshuishouding noodzakelijk waren, in inrichtingen tot verpleging van zieken en gewonden, of in inrichtingen van onderwijs; zij, die een geestelijk of godsdienstig-menschlievend ambt bekleedden of daarvoor werden opgeleid; en ten slotte zij, die nader door de Koningin aan te wijzen werkzaamheden verrichtten.

De beschikking over deze burgerlijk-dienstplichtigen zou berusten bij den minister van oorlog, die hen in oorlogstijd in de eerste plaats zou benutten om te voorzien in de behoeften van het strijdende leger en hen voorts ter beschikking zou kunnen stellen van andere takken van staatsdienst.

De aanwijzing van de op te roepen burgerlijk-dienstplichtigen zou worden overgelaten aan de plaatselijke overheden, welke omtrent ieders bijzondere omstandigheden op de hoogte konden zijn, terwijl de eindbeslissing zou blijven berusten bij de regeering, die een opgeroepene ook weder zou kunnen ontslaan.

Eene regeling in dezen zin, doch dan reeds in vredestijd getroffen, zou ook voor een toekomstoorlog het „arbeidsleger" vestigen op een ruimen grondslag, waarbij krachten voor allerhande diensten in de ruimst mogelijke mate zouden zijn te verkrijgen.

Voor wat het aandeel der vrouwen betreft, zou men zich daarbij niet behoeven te beperken tot burgerlijken arbeid in het achterland — waarbij wij b.v. denken aan Roode Kruis-arbeid ,vrijwillige ziekenverpleging, e.d. — doch zouden ook b.v. in administratieve legerbetrekkingen als typiste, bediende in magazijnen, e.d., zeer wel vrouwelijke arbeidskrachten kunnen worden benut om aldus valide mannen vrij te maken voor militaire of andere diensten, waarvoor bepaaldelijk mannelijke krachten noodig zijn. Zoo werd b.v. in Frankrijk tijdens den oorlog om te beginnen bij wijze van proef een 200-tal vrouwen in verschillende betrekkingen in de depots te werk gesteld;

---

[1]) Het Nederlandsche wetsontwerp ging dus ten deze verder dan de Duitsche wet op den vaderlandschen hulpdienst, welke op 5 December 1916 werd aangenomen, doch waarin, zeer tegen den uitgesproken wensch van Generaal Ludendorff, geen verplichtingen voor de vrouw werden opgenomen.

toen de daarmede verkregen uitslag bevredigend werd geacht, werd deze maatregel gaandeweg uitgebreid, zoodat o.a. op 1 Maart 1917 in het leger, als typiste, in keukens, magazijnen, hospitalen, e.d., reeds ± 150.000 vrouwen werkzaam waren.

In Engeland werd de vrouwenhulp georganiseerd in twee groepen, n.l. tot verpleging van zieken en gewonden e.d., en tot vrijmaking van mannen, wier krachten elders zouden kunnen worden benut. De eerste in 1915 opgerichte zoodanige afdeeling werd o.a. te werk gesteld tot het geven van kookonderricht aan de voor het front bestemde koks en nam daarna den kookdienst in inrichtingen in het moederland en in hospitalen enz. in Frankrijk op zich; van de andere groep vond bij de uitvoering van landbouwwerkzaamheden een groot aantal vrouwen nuttigen arbeid. Op grond van de gunstige ervaringen welke aldus werden opgedaan, werd in 1917 o.a. een vrouwelijk hulpkorps opgericht, hetwelk op ruime schaal mannenarbeid in Engeland en zelfs aan het front verrichtte, b.v. in motortransportafdeelingen, hulpgroepen bij vloot en vliegerkorps e.d., terwijl voor de verzorging der landbouw- en voedingsbelangen in het land zelf ook een afzonderlijk korps werd gevormd.

En voor wat vrouwenarbeid in de industrie betreft, zij b.v. vermeld, dat medio 1916 in Duitschland in de scheikundige nijverheid 23 %, in de electrische industrie zelfs 55 % van de arbeidskrachten uit vrouwelijk personeel bestond, terwijl in Frankrijk tegen elke 2 vrouwen, die vóór den oorlog in de onderscheidene industrieën werkzaam waren, in het begin van 1918 arbeidden: in het gummi- en papierbedrijf 104, in het lederbedrijf 111, in de scheikundige bedrijven 148, in houtbewerkingsinrichtingen 161, in de ijzer- en staalbedrijven zelfs 781.

Voor het vrij-maken van valide mannen zullen tijdens den oorlog evenzeer kunnen worden bestemd de voor den militairen dienst ongeschikt rakende mannen, die voor zooveel hun physiek zulks zal toelaten, dikwerf nog in staat zullen zijn om volwaardige mannen af te lossen in diensten, waarvoor geen bijzondere technische of andere vaardigheid wordt vereischt.

Het was niet alleen uit liefdadigheidsoverwegingen, dat tijdens den oorlog in Duitschland zooveel mogelijk werd getracht, de uit den strijd terugkeerende verminkten weder geschikt te maken voor het verrichten van den burgerlijken arbeid, waartoe hunne lichamelijke gesteldheid hen nog in staat stelde; deze personen vonden in de oorlogsindustrie eene nuttige toepassing.

In hetzelfde verband richtte Italië, hetwelk, toen het den oorlog inging, zich terstond de ervaringen kon ten nutte maken, welke zijne bondgenooten in de voorafgegane tien maanden hadden verworven, terstond scholen op, waar als soldaat niet meer bruikbare dienstplichtigen, t.w.:

a. die van alle lichtingen, welke voorgoed ongeschikt werden geacht;

b. die van de lichtingen (geboortejaar) 1874 t/m 1877;

c. die van de lichtingen 1878 t/m 1890, welke niet geschikt voor de vermoeienissen van den strijd werden geacht;

op verzoek en in de hiervóór aangegeven volgorde werden toegelaten om te worden opgeleid tot draaier, autogeenlasscher, e.d.

Ten slotte zal, met inachtneming van de ter zake in het oorlogsrecht aangenomen regelen, voor verschillende werkzaamheden nog een beroep kunnen worden gedaan op de diensten der krijgsgevangenen, zooals ook tijdens den wereldoorlog in de oorlogvoerende landen op ruime schaal is geschied.

Om een voorbeeld te noemen, zij vermeld, dat de ruim 1.700.000 personen, die op 11 November 1918 in Frankrijk in de oorlogsindustrie werkzaam waren, verdeeld waren als volgt:

militairen			29 %;
burgerpersonen			59 %;
waarvan:	valide mannen	25 %;	
	invaliden nog niet	1 %;	
	vrouwen	25 %;	
	kinderen	8 %;	
vreemdelingen			6 %;
arbeidskrachten uit de koloniën			4 %;
krijgsgevangenen			2 %.

Is aldus door wettelijke voorzieningen eene voldoende bron voor arbeidskrachten geopend, dan vallen nog tal van vraagstukken ten aanzien daarvan te regelen.

Evenals hiervóór ten aanzien van het militair-dienstplichtige personeel werd vermeld, zal aan elk der burgerlijke dienstplichtigen zijn werkkring vanwege de overheid moeten worden toegewezen en zal overgang in eene andere functie niet zonder hare bewilliging mogen plaats hebben.

Er zal moeten worden overwogen, in hoeverre er aanleiding bestaat tot het vaststellen van bepalingen, om aan bepaalde categorieën van arbeidskrachten te beletten, het land te verlaten, in denzelfden geest als in het najaar van 1915 ten onzent geschiedde met betrekking tot de munitie-arbeiders, welke Engeland door het aanbieden van hooge arbeidsloonen uit ons land trachtte weg te lokken.

Onder de oogen zal moeten worden gezien eene concentratie van het benoodigde personeel binnen de Vesting Holland — zooals ook tijdens de mobilisatie 1914—1918 voor het geval O.P.O. in overweging was genomen — waarvoor tal van uitvoeringsmaatregelen, ook betreffende de daaraan verbonden vervoers-, legerings- en verplegingsvraagstukken, zouden moeten worden bestudeerd en in voorschriften vastgelegd.

Te overdenken en c.q. te regelen valt het groepeeren van het

arbeidsleger in administratieve eenheden in den geest van de werkliedencompagnieën der mobilisatiejaren; het ter zake van zijne arbeidsverrichtingen verantwoordelijk maken van het personeel aan de commandanten van die eenheden; het doen vallen van dat personeel onder de militaire rechtspraak, dan wel het daarvoor in het leven roepen van een afzonderlijk stelsel van rechtspleging, hetwelk zich allicht beter bij de arbeidsomstandigheden en -verhoudingen aanpast; het in het belang van een geregelden gang van zaken assimileeren van verschillende categorieën van personeel met bepaalde militaire rangen, zooals o.a. thans in Frankrijk is geschied, waar b.v. de arbeider met soldaat, de ploegbaas met onderofficier, enz. is gelijk gesteld; enz. enz.

Waar ten slotte ook in oorlogstijd het eigenbelang der menschen steeds een belangrijke factor zal blijven, dienen regelingen te worden overwogen om de belangen van werkgevers en werknemers zooveel mogelijk in onderlinge overeenstemming en in overeenstemming met de belangen van den staat te doen zijn. Daartoe moet worden gewaakt tegen onderbreking van den arbeid ten gevolge van arbeidsconflicten, tegen onnoodige opdrijving van loonen eener- en tegen het maken van overdreven oorlogswinsten anderzijds, en tegen misbruiken bij de tewerkstelling en de wijze van gebruik van de ingevolge wettelijk voorschrift beschikbaar gestelde arbeidskrachten.

Voor wat de voorkoming van arbeidsconflicten en het daardoor verminderen van de productie betreft, gaf b.v. het ontwerp van wet betreffende den burgerlijken dienstplicht van 1918 aan de regeering de macht tot ingrijpen om den voortgang van noodzakelijke werkzaamheden te verzekeren. Aan den minister van landbouw, nijverheid en handel werd n.l. toegekend de bevoegdheid, om elken burgerlijk dienstplichtige, werkzaam in eenig bedrijf, hetwelk werd geacht een staatsbelang te vertegenwoordigen, te nopen aan den arbeid te blijven, zoolang zulks noodig werd geoordeeld, waarbij van regeeringswege konden worden geregeld loon, arbeidsduur, arbeidsreglementen en de beslechting van conflicten, welke niet de eigenlijke arbeidsvoorwaarden betroffen. Ook voor de beslechting van dergelijke geschillen werden in het wetsontwerp regelen aangegeven.

De regeling der arbeidsloonen is tijdens den oorlog gebleken een netelig onderwerp te zijn. Zoowel in Duitschland als in Frankrijk had men met groote bezwaren te kampen als gevolg van de ontevredenheid, welke werd verwekt door de omstandigheid, dat aan het in de oorlogsindustrie werkzame, daartoe ten deele van het front teruggeroepen personeel zeer hooge loonen werden uitbetaald. Deze hooge belooning van den gevaarloozen arbeid in het binnenland, welke eene schrille tegenstelling vormde met de schamele soldij van den man aan het front,

was wellicht ten deele toe te schrijven aan de vrees voor stakingen met de daaruit voortvloeiende vertraging of stilstand in den zoo noodzakelijken aanmaak van oorlogsbehoeften. Zij werd o.a. verdedigd met het argument, dat, indien aan de burgerlijk-gemobiliseerden slechts de gewone soldij werd toegekend, dat personeel ook recht zou hebben gehad op huisvesting en voeding van rijkswege, hetgeen tot groote bezwaren aanleiding zou hebben gegeven; dat het niet wel doenlijk was, om in ééne fabriek twee arbeiders hetzelfde werk te doen verrichten, terwijl de eene een hoog loon, de ander slechts soldij als militair zou ontvangen, enz.

Dit laatste argument werd blijkbaar in Duitschland niet zwaar aangevoeld; althans volgens de wet op den vaderlandschen hulpdienst van December 1916 genoten de hulpdienstplichtigen — evenals trouwens de wegens onmisbaarheid vrijgestelde soldaten — een veel hooger arbeidsloon dan zij, die als militair in de oorlogsindustrie werden te werk gesteld, welke bepaling uiteraard bij laatstbedoelde categorie tot ontevredenheid aanleiding gaf.

Daarentegen werd in Frankrijk bij de wet-D a l b i e z van 17 Augustus 1915 uitdrukkelijk bepaald, dat aan al het in de oorlogsnijverheid werkzame personeel het normale plaatselijke standaardloon zou worden uitgekeerd — welke regeling mede een der oorzaken is geweest van de muiterijen, die zich in de jaren 1917 en 1918 in het Fransche leger hebben voorgedaan.

Het zijn blijkbaar de verschillende bezwaren geweest, welke van de wet-D a l b i e z tijdens de oorlogsjaren in de practijk zijn ondervonden, die thans in Frankrijk tot eene andere regeling hebben geleid. In de jongste Fransche wet op de recruteering van het leger toch komt eene bepaling voor, ingevolge welke de „affectés spéciaux'', d.z. alle mannen van dienstplichtigen leeftijd, die niet bij eene gewone troepeneenheid in dienst zijn, geen andere stoffelijke voordeelen zullen genieten als de gewone militairen van hunne positie, met uitsluiting van elke burgerlijke bezoldiging.

Voor wat het maken van oorlogswinsten betreft, moet op den voorgrond worden gesteld het beginsel, dat deze niet ten koste van den eigen staat, doch slechts ten koste van het buitenland mogen worden gemaakt en moet worden voorkomen dat, zooals b.v. tijdens den wereldoorlog is voorgekomen, het vooruitzicht op oorlogswinst de fabrikanten er toe verleidt, elkander in min gunstigen zin concurrentie te gaan aandoen door het weglokken van arbeiderspersoneel e.d., hetgeen allerminst bevorderlijk kan zijn voor eene juiste verdeeling van de beschikbare werkkrachten.

In dit verband voorzag b.v. ons wetsontwerp-Burgerlijke Dienstplicht ook in het geval van omzetten van eene onderneming, welke in eene dringende behoefte voorzag, in een minder nuttig, doch meer winstgevend bedrijf, en in het onder bepaalde omstandigheden, in geval van onwilligheid van de zijde van het bedrijfshoofd, van staatswege in exploitatie nemen van het bedrijf der inrichting.

Met betrekking tot misbruiken bij de tewerkstelling van arbeidskrachten zij herinnerd aan den zoowel in Frankrijk als in Duitschland gevoerden strijd tegen de embusqué's, noodzakelijk geworden, doordat sommige personen, die op de aanwijzing van het personeel voor de oorlogsindustrie rechtstreeks of middellijk invloed konden uitoefenen, zich niet ontzagen om familieleden of bloedverwanten van vrienden, b.v. onder het motto van specialist, uit het leger te doen terugnemen en hen te doen plaatsen in gemakkelijke, ongevaarlijke of winstgevende betrekkingen achter het front. Ook dit had eene gerechtvaardigde ontstemming ten gevolge bij degenen, die in de vuurlinie achterbleven.

Zoodra daarvan bleek, werd dan ook met kracht tegen dergelijke misbruiken opgetreden. In Franrijk stelde b.v. de Direction de la main d'oeuvre van het ministerie van bewapening en oorlogsfabricage daartoe in een korps van officieren, controleurs van de arbeidskrachten, welke officieren werden gerecruteerd uit de gemobiliseerde inspecteurs van den arbeid. Het land werd verdeeld in een 4-tal districten, die elk weder werden onderverdeeld in een aantal sectiën. In iedere sectie trad één van de officieren-controleurs op als militaire chef, met bevoegdheid als compagniescommandant, van het daarin werkzame arbeiderspersoneel. Voorts adviseerde hij nopens de aanvragen om werkkrachten van de fabrikanten, controleerde hij de aanwezigheid van de werklieden in de fabrieken en bezat hij de bevoegdheid om personeel, hetwelk niet overeenkomstig de bedoeling was te werk gesteld, terug te nemen.

Het was o.a. aan de bemoeiïngen van deze officieren-controleurs te danken, dat in het begin van 1918 — nadat de verschillende maatregelen tot vergrooting van het aantal arbeidskrachten (vrouwenarbeid, te werk stelling van personeel uit de koloniën en van vreemdelingen) voldoende hadden doorgewerkt — alle dienstplichtigen van de lichting van 1911 en jonger, welke in de oorlogsindustrie werkzaam waren geweest, weder naar hunne eenheden aan het front waren teruggezonden. Echter heeft de practijk tevens bewezen, dat het vóór alles noodzakelijk is, dit personeel van uitvoerige gegevens te voorzien; juist de omstandigheid, dat deze controleurs zich in den beginne alle benoodigde gegevens zelf verschaffen moesten, is oorzaak geweest, dat hunne werkzaamheid eerst geruimen tijd na hun optreden vrucht begon te dragen.

Ook de legercommissie wijdde haar aandacht aan deze aangelegenheid; zij verzocht o.a. aan den minister van oorlog, een zorgvuldig onderzoek te doen instellen naar de beroepen van alle in de fabrieken te werk gestelden, en den uitslag daarvan bekend te maken in lijsten, welke aan den ingang van elke inrichting zouden worden opgehangen en aldus aan de algemeene controle zouden zijn prijsgegeven.

Eigenaardig was in dit opzicht de in Italië getroffen regeling, volgens welke de aanvragen om vrijstelling van militairen dienst ten behoeve van inrichtingen, die voor de oorlogvoering of voor het volksbestaan van belang waren, werden beoordeeld door afzonderlijk daartoe ingestelde commissiën, waarin ook zitting hadden vaders van aan het front

gemobiliseerden en oorlogsinvaliden, bij wie uit den aard der zaak geenerlei neiging zou bestaan om in zoodanige vrijstelling te bewilligen voor gevallen, waarin daartoe geen aanleiding bestond.

Voor wat betreft eene registratie naar de beroepen, als waarvan hiervóór sprake was en welke de grondslag voor het ter zake uit te werken stelsel zou moeten vormen, zou b.v. om te beginnen een basis kunnen worden gevonden in de, uit dit oogpunt in bewerking te nemen, gegevens van de laatste tienjaarlijksche volkstelling, terwijl wellicht voor eene volgende telling de vragenformulieren tot dit doel eenigszins waren te wijzigen of aan te vullen.

En ofschoon de booze wereld zegt, dat de trappen van vergelijking van liegen zijn: liegen — schandelijk liegen — statistieken opmaken, zoo zou men toch, door eene dergelijke registratie zoo ver mogelijk uit te strekken, tevens de beschikking kunnen verkrijgen over gegevens, die ook in andere opzichten van groot nut zouden kunnen zijn, als b.v. in de gevallen, waarin eenig militair commandant meer rechtstreeks de beschikking over burgerwerkkrachten behoeft ten dienste van het in staat van verdediging brengen van al dan niet voorbereide stellingen, als anderszins. Te dezen aanzien ware dan tevens eene regeling te treffen nopens de verdeeling van die arbeidskrachten over de verschillende militaire gezagsgebieden, hunne verhouding tot de militaire overheid, enz.

Op beperkte schaal vond eene dergelijke registratie reeds bijna twintig jaar geleden met betrekking tot het inundatiewezen plaats in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie. Daar deed in 1906 de toenmalige Luitenant-Kolonel Snijders als Commandant in het 1e Genie-Commandement, voor elk der inundatiestations in die stelling, verzamelen en door het instellen van eene periodieke opgave jaarlijks bijhouden een aantal gegevens nopens hulppersoneel, hetwelk uit hoofde van zijn gewonen vredeswerkkring bekend was met den plaatselijken waterstaatkundigen toestand, of geschikt kon worden geacht om met werkvolk om te gaan en daardoor bij den dienst der inundatiën met goed gevolg zou kunnen worden gebruikt, zooals b.v. opzichters van den provincialen waterstaat, van gemeenten, polders of waterschappen, tijdelijke opzichters bij verschillende takken van bestuur, aannemers, onderbazen, e.d.

Eene soortgelijke regeling, doch dan over een veel ruimer gebied en bij de wet vastgesteld, is in de eerste plaats noodig om het vraagstuk van de voorziening in de behoefte aan arbeidskrachten in tijd van oorlog naar behooren op te lossen.

Daarbij zal dan voorts nog in vredestijd onder de oogen moeten worden gezien de mogelijkheid tot het verkrijgen van het benoodigde leidende en technische personeel. Daarvoor verdient wellicht aanbeveling het uitwerken van een in 1921 in de Nieuwe Courant opgeworpen voorstel (waarvan ook in **21** wordt melding gemaakt). Dat voorstel opperde het denkbeeld, om jaarlijks tot eene verbintenis als adjunct-reserve-militair-ingenieur toe te laten

een zeker aantal studenten van de Technische Hoogeschool, die dan na eene eerste-oefening van 4 maanden of als voorgeoefende hunne vervolg-oefening van 1½ maand zouden volbrengen bij de Artillerie-Inrichtingen aan de Hembrug, om aldaar van de fabricage der verschillende soorten van oorlogsbehoeften op de hoogte te worden gesteld. Ook hunne herhalingsoefeningen zouden zij aldaar moeten volbrengen, waardoor zij geschikt zouden kunnen worden gemaakt om in oorlogstijd op te treden als controleur in de verschillende, ten behoeve van den munitieaanmaak werkzame bedrijven.

Het beginsel, om zooveel mogelijk ieder overeenkomstig zijne bekwaamheden te werk te stellen, behoort trouwens ook bij den zuiver militairen dienstplicht op den voorgrond te staan en het is de vraag, of bij de tegenwoordige wijze van toebedeeling der dienstplichtigen aan de verschillende korpsen daarmede wel voldoende rekening wordt gehouden. Wij hebben ongetwijfeld in ons leger verschillende categorieën van reservepersoneel, waarbij de in den burgerwerkkring verkregen bekwaamheden ten behoeve van den militairen dienst zooveel mogelijk worden uitgebuit. Om ons tot het wapen der Genie te bepalen, noemen wij b.v. als zoodanig de reserve-officieren van den militairen telegraafdienst, die worden betrokken uit de commiezen der posterijen en telegrafie, en de voor den dienst bij het inundatiewezen bestemde buitengewone opzichters van fortificatiën, die o.a. worden gerecruteerd uit de technische ambtenaren van den Rijkswaterstaat. Doch daartegenover staat, dat wij nog slechts enkele jaren geleden als kapitein-adjudant van het Regiment Genietroepen bij de toewijzing van de dienstplichtigen aan de bataljons jaarlijks stonden voor de vraag, of de technische kennis van kappers, slagers, e.d. hen het meest voor eene plaatsing bij de pioniers, bij de verbindingstroepen of bij den verlichtingsdienst geschikt maakte. Het toewijzen van dergelijke krachten aan een technisch korps bewijst o.i. alreeds voldoende, dat in deze richting nog wel iets te verbeteren valt.

Zou er b.v., wederom bij het wapen der Genie verblijvende, geen aanleiding bestaan om de studenten der Technische Hoogeschool, die eene verbintenis bij het reservekader wenschen te sluiten — voor zooveel de richting hunner studie en het bij de Genie benoodigde aantal reserve-officieren zulks wenschelijk en noodzakelijk maken — niet anders toe te laten dan tot het reservekader der Genie, waartoe hunne technische opleiding hen als vanzelf sprekend bestemt? Eén voorbeeld slechts uit vele!

Ook in dit opzicht zouden wij op het punt van efficiency, de hobby van den tegenwoordigen tijd, nog veel kunnen leeren van de Amerikanen, die b.v. tijdens den wereldoorlog aan den directeur van een der groote spoorwegmaatschappijen den rang van brigade-generaal toekenden en hem als zoodanig belastten met de regeling van het transportwezen ten behoeve van hunne bases in Frankrijk; die hunne camouflage-

troepen recruteerden in hoofdzaak uit personeel van de filmindustrie, dat uit hoofde van zijn vak groote vaardigheid bezat om met zeer eenvoudige hulpmiddelen huizen en andere terreinvoorwerpen na te bootsen; enz.

Aangestuurd moet derhalve worden, niet alleen op deelname aan de landsverdediging door het geheele volk, m.a.w. op algemeenen dienstplicht, hetzij bij het strijdende, dan wel bij het economisch-industrieele leger, maar ook op zoodanige deelname volgens een te voren vastgesteld, zorgvuldig uitgewerkt plan, waarin aan ieder de plaats is toegewezen, waarvoor hij, in verband met zijne gewone plaats in het maatschappelijk leven, het meest in aanmerking komt.

Aldus zal kunnen worden ontworpen een stelsel, waarbij de krachten van het strijdende leger zoo min mogelijk worden aangetast en waarbij ten behoeve van het niet-zuiver-militaire gedeelte der oorlogvoering op ruime schaal wordt geput uit het reservoir der niet- of niet-meer-dienstplichtige burgers en der burgeressen. Deze moeten daarbij kunnen worden verplicht tot het dienst doen in een werkkring, waartoe hun leeftijd, sekse, en physieke, intellectueele en technische bekwaamheid hen in staat stellen, de beste diensten te bewijzen, aldus, zooals de Kol. V a n d e n B e l t schreef in *De Ysergevechten en onze nieuwe weermacht* (Mav. 1919) „van 't beginsel uitgaand, dat alles en allen in den „lande benut moet worden voor de verdediging, niemand en niets uit„gezonderd''.

Dat daarbij sommigen in gevaarlijke, andere in veilige betrekkingen worden te werk gesteld, is niet te ontgaan. Het zou echter tot ontevredenheid en tot onjuiste oordeelvellingen van de zijde van het volk aanleiding kunnen geven. Daarom zou het volk in die richting moeten worden opgevoed en moeten worden doordrongen van de noodzakelijkheid, dat in geval van oorlog op ieders medewerking een beroep wordt gedaan en dat daarbij op den voorgrond moet staan het beginsel: ieder op de plaats, waar hij de algemeene zaak het best kan dienen. Wij komen daarop bij het bespreken van de moreele zijde van deze aangelegenheid terug.

Nieuw is overigens dit beginsel volstrekt niet. Ten bewijze daarvan mogen hier worden weergegeven de eerste twee artikelen van de Fransche wet van 23 Augustus 1793, luidende als volgt:

„Artikel 1. Van dit oogenblik af tot aan het tijdstip, waarop de „vijanden van het grondgebied der Republiek zullen zijn verjaagd, zijn „alle Franschen in voortdurenden staatsdienst (en requisition perma„nente).

„Artikel 2. De jonge mannen zullen ten strijde trekken; de gehuw„den zullen wapenen smeden en materialen vervoeren; de vrouwen zul„len tenten en kleederen vervaardigen en in de ziekenhuizen dienst „doen; de kinderen zullen uit oud linnen pluksel vervaardigen; de „grijsaards zullen zich op de openbare pleinen laten brengen om den

„moed der strijders te doen ontvlammen, de haat tegen de koningen „op te wekken en de eenheid der Republiek te verheerlijken.

„De nationale gebouwen zullen worden herschapen in kazernes en de „openbare pleinen in wapenplaatsen; de vloeren der kelders zullen „worden schoongewasschen om er salpeter van te verkrijgen''.

B. Het materieelvraagstuk.

De laatste alinea brengt ons als vanzelf op de materieele zijde van het vraagstuk.

Alles wijst er op, dat ook in den oorlog der toekomst het materieel een steeds grooter rol zal gaan spelen, en dat het daarin niet zal gaan om de vraag *Material oder Moral?* zooals Von Taysen die stelt in zijne brochure over *Die französischen Kampfgrundsätze,* doch om moreel èn materieel.

Berichten over vliegtuigen zonder bemanning, welke draadloos worden bestuurd en ontzaglijke springladingen uitwerpen, over het op geheimzinnige wijze tot landing dwingen van vliegmachines, de fantastische straal des doods van Grindell—Matthew, de niet minder Jules-Verne-achtige chemische oorlog, dien Prof. Van Embden ons voortoovert — dat alles wijst, ondanks de dichterlijke of politieke overdrijving, die er in schuilt, op een voortdurend meer technisch karakter, dat de oorlogvoering zal gaan verkrijgen en op de steeds gewichtiger plaats, welke daardoor het materieel zal gaan innemen. Als gevolg daarvan zal ook de voorziening in de veelvuldige behoeften der legers in steeds hooger mate afhankelijk worden van de economische en industrieele hulpbronnen der volkeren.

Om te doen zien, dat ook elders daarover in denzelfden geest wordt gedacht, moge b.v. worden medegedeeld, hoe de Generaal Serrigny zich in 35 de ontwikkeling van eene toekomstige Fransch-Duitsche botsing voorstelt. Hij schetst den daarbij te verwachten gang van zaken als volgt.

Duitschland, dat ingevolge het vredesverdrag van Versailles slechts eene beperkte uitrusting aan oorlogsmaterieel bezit, stelt ongeveer een half jaar vóór het tijdstip waarop het revanche denkt te nemen, zijne industrieele mobilisatie in werking. Het camoufleert deze zoo goed mogelijk, doch als men van Fransche zijde daarop opmerkzaam wordt en dienaangaande ongerustheid begint te vertoonen, leidt Duitschland diplomatieke onderhandelingen in, welke het zoolang mogelijk tracht te rekken. Aldus zal het tijd winnen om het ontbrekende in zijne uitrusting aan te vullen en in staat zijn, om op den dag der oorlogsverklaring op te treden met een leger, dat in uitrusting gelijkwaardig is aan het Fransche.

Weliswaar zouden tijdens het voorafgegane tijdperk van spanning ook de Franschen hunne mobilisatie-fabricage in werking hebben kunnen stellen, doch, aangezien hun industrieel vermogen slechts $^1/_3$ maal zoo groot is als dat van Duitschland, zouden hunne bewapening en uit-

rusting in aanzienlijk geringer mate verbeterd zijn dan die van den vijand.

Aldus voorziet de Generaal Serrigny een dag, dichterbij dan in het algemeen gedacht wordt, waarop Frankrijk zal overtroefd zijn. „Dien dag — zegt hij — zullen wij in een toestand van besliste minder„heid strijden, terwijl eene operatie tegen 's vijands fabrieken, uitge„voerd op de eerste aanwijzing van eene verdachte bedrijvigheid, ons „wellicht in staat zou hebben gesteld het gevaar te smoren, vóórdat het „ernstig werd''.

In dezen zin denken vele Franschen en het is ook dezelfde gedachtengang, welke Frankrijk eene zoo groote waarde doet hechten aan de bezetting van het Rijnland en welke bij de bezetting van het Roergebied eene rol heeft gespeeld.

Zoo wordt b.v. ook aan het slot van **25**, waarin Duitschlands hulpbronnen op scheikundig gebied aan eene beschouwing worden onderworpen, aangeteekend; „Actuellement, nous tenons — au moins sous „notre feu efficace — les $^2/_3$ de la puissance mécanique et les $^4/_5$ de „la puissance chimique allemandes. On comprend donc l'intérêt capital „d'une occupation solide de la Rhénanie, la nécessité d'y avoir des „effectifs suffisants pour écraser dans l'oeuf tout soulèvement, pour „décourager par le seul appareil de notre force et la certitude de son „renforcement rapide toute idée de nouvelles vêpres siciliennes''.

En voor wat betreft een oorlog na den termijn, gedurende welken de Franschen het Rijnland geheel of ten deele bezet zullen houden, bepleit hij tegenover degenen, die het Fransche leger eerst zouden willen doen optreden, nadat zijne industrieele mobilisatie volledig zou zijn doorgevoerd:

„Tout nous commanderait donc d'obtenir le plus rapidement possible „ce premier résultat: remettre la main sur le pays du Rhin, sur les „usines chimiques, replacer la Ruhr sous le feu efficace, dévastateur „de notre artillerie et de notre aviation ...

„Ce premier résultat atteint, la guerre ne sera certes point finie, „mais nous aurions, du moins, retiré à l'adversaire un maître atout. „Les effectifs nécessaires à l'opération ne seraient pas incompatibles „avec une mobilisation industrielle; toutefois, l'opération serait à mener „dès le début''.

(Wordt vervolgd).